

INGLISE FILOLOOGIA JA INGLISE KEELE ÕPETAMINE EESTI VABARIIGI AEGSES TARTU ÜLIKOO LIS

L. Hone

Tartu Ülikool

Tsaariaegses Tartu Ülikoolis inglise filoloogiat ei õpetatud. Küll oli aga inglise keele lektor, kes vabatahtliku ainena õpetas huvilistele praktilist inglise keelt. Lektoriteks olid välismaalased, enamasti inglased, kes kaks korda nädalas à üks tund õpetasid foneetikat, grammatikat ja konversatsiooni ning peale selle kaks tundi nädalas lugesid, tõlkisid ja analüüsisid üliõpilastega inglise kirjanlusteoseid. Inglise keele tunnid olid sageli tasuta, kuid seda ainet õppivate üliõpilaste arv oli väga väike. Gümnaasiumides õpetati vene keele kõrval peamiselt saksa ja prantsuse keelt, kuigi vähemalt kolmandaks võõrkeeleks oli osas koolides inglise keel (L. Hone, 1979, lk.59).

Eesti Vabariigi loomise järel vähenes koolides tunduvalt vene ja prantsuse keele osatähtsus. Püüti vähendada senist saksa kultuuri mõju ja minna üle inglise orientatsioonile. Seetõttu tekkis vajadus viia Tartu Ülikooli sisse ka inglise filoloogia eriala ja hakata ette valmistama inglise keele õpetajaid eesti keskkoolide jaoks. Et Eestis vastavad spetsialistid puudusid, tuli need leida välismaalt.

Inglise filoloogia õpetamiseks loodi Tartu Ülikoolis 1920. a. professor, kuhu kutsuti Saksamaalt Marburgi Ülikoolist professor Heinrich Mutschmann (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 677. – Lk. 3 – 172). Sellele kohale Ülikoolis asus ta 1921. a. kevadsemestrist.

Heinrich Mutschmann sündis 1885. a. Essenis. Ta õppis saksa, inglise ja romaani filoloogiat Bonnis, Liverpoolis ja Göttingenis. 1908. a. lõpetas ta Bonni Ülikooli inglise ja saksa filoloogia ning filosoofia alal tunnistusega *magna cum laude, opus eximium*. Bonnis omistati H. Mutschmannile *Dr. Phil.* kraad ja Liverpoolis *M. A.* kraad. Lõpetamise järel töötas H. Mutschmann Bitburgi kõrgemas koolis (1908 – 1909), Nottinghami Ülikooli kolledžis saksa keele, hiljem foneetika lektorina (1909 – 1914) ja Frankfuri Ülikoolis inglise keele lektorina (1914 – 1916). Pärast sõjaväeteenistust (1916 – 1918) töötas Marburgi Ülikoolis korralise professori kohusetäitjana,

lektorina ja eradotsendina. Tema huvi- ja tegevusaladeks olid inglise ja saksa kirjandus ning foneetika.

H. Mutschmann oli igati väärikas kandidaat Tartu Ülikooli professori kohale. Juba süa tööle asudes sisaldas tema ilmunud tööde loetelu 16 tõhusat uurimust, neist üheksa kirjanduses, kolm foneetikas ja neli etümoloogias. Ka siin jätkas ta loengute pidamise kõrval viljakat teadustegevust. Tema tähtsamad avaldatud tööd on inglise dialektoloogia (Yorkshire'i murre, inglise keele ameerika variant) ja eriti foneetika alalt. "A Glossary of Americanisms" I, II (Tartu, 1933), "Praktische Phonetik des Englischen: Einführung in ihre Theorie und Praxis" (Leipzig 1930) ja hilisem "Englische Phonetik" (kaasautor G. Scherer; Berlin 1956) on kõik arvestatavad tööd. Peaaegu igal suvel käis ta välismaal (Saksamaal, Soomes, Austrias, Inglismaal, Belgias, Prantsusmaal) end täiendamas. Korduvalt esines ta ettekannetega mitmete maade teaduskonverentsidel (1924. a. Berliinis, 1927. a. Göttingenis, 1928. a. Hamburgis, 1931. a. Trieris). 1926. a. ja 1927. a. pidas professor loenguid suvekursustel USA-s Iowa, Chicago jt. ülikoolides, 1933. a. suvesemestril Marburgi ja 1934. a. suvesemestril Oxfordi Ülikoolis.

1921 - 1923 oli H. Mutschmann Tartu Ülikooli inglise filoloogia professor ja 1924 - 1938 inglise filoloogia korraline professor. Peale selle oli prof. H. Mutschmann alates 1924/25. õppeaastast kuni 1931/32 õa. Ülikooli Didaktilis-Metoodilise Seminari juhataja uute keelte alal, kus tema ülesandeks oli ühtlasi pidada loenguid (3 või 4 tundi nädalas) uute keelte didaktikas ja metoodikas (RAKA. - F. 2100. - Nim. 4. - S. 151. - Lk. 13 - 34).

1938. a. 1. septembrist kuni 1939. a. 31. novembrini vabastati prof. H. Mutschmann omal soovil õppetööst palga edasisaamise õigusega, et ta saaks end välismaal täiendada. Sealt ta enam tagasi ei tulnudki. 1939. a. 1. novembrist vabastati H. Mutschmann Eesti Vabariigi presidendi käskkirjaga Tartu Ülikooli korralise professori kohalt ja ta asus tööle Saksamaal Marburgi Ülikoolis isikliku professorina. Marburgi jäi ta surmani 1955. a.

Prof. H. Mutschmanni soovitusel võeti 1928. a. 1. dets. Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda tema kõrvale õppejõuks teine silmapaistev teadlane Ants (Hans) Gottfried Oras (RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 767. - Lk. 1 - 222).

Ants Oras sündis Tallinnas 1900. a. Hariduse sai ta Tallinna Nikolai ja Linna Poeglaste Gümnaasiumis. 1919. a. astus ta Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonda, mille lõpetas 1923. a. kevadel *mag. phil.* kraadiga. 1923/24. a. talvesemestril õppis ta Leipzigi Ülikoolis inglise ja romaani filoloogiat. 1924. - 28. a. oli A. Oras Tartu Ülikooli stipendiaat, sellest ajast kuus trimestrit veetis ta Inglismaal Oxfordi Ülikoolis, kus 1928. a. juuni lõpul omandas *Bachelor of Letters* kraadi inglise kirjanduse alal väitekirjaga "Milton's Editors

and Commentators From Patric Hume to Henry John Todd (1695 – 1801)”. 1928. a. otsustas filosoofiateaduskonnas selleks moodustatud komisjon tunnistada see töö filosoofiateaduskonna doktoritööle vastavaks. Peale selle tuli A. Orasel õiendada suuline kollokvium doktorieksami ulatuses ja kirjutada uurimus “The Critical Ideas of T.S. Eliot”, mis tunnistati vastuvõetavaks habilitatsioonitööna. Seejärel valiti ta 1933. a. eradotsendiks.

1934. a. valiti A. Oras Helsingi Ülikooli dotsendiks ja sama aasta sügissemestrist kavatses ta Tartu Ülikooli teenistusest lahkuda. Et seda ei juhtuks, valiti ta 29. mail 1934. a. inglise filoloogia isiklikuks ülemääraseks professoriks erakorralise professori kohuste ja õigustega, 1938. a. 26. jaanuarist aga erakorraliseks professoriks.

A. Orase ülesandeks oli pidada nädalas kaks tundi loenguid inglise kirjandusest (16. kuni 20. sajand) ja kaks tundi proseminari, tehes harjutusi nii inglise proosa kui luule alal ning juhendades ühtlasi proseminari ja seminaritöid. Loenguil käisid enamasti vanemate kursuste üliõpilased, kel oli lõpetamine lähedal. Nende arv ei olnud suur, keskmiselt viis inimest. Väga populaarsed olid aga seminarid. Seal oli vahel üle 60 osavõtja. Keskmine arv harjutustel oli 23 – 24 üliõpilast.

1936. a. septembrist kuni 1943. a. aprillini oli prof. A. Oras ka filosoofiateaduskonna Seminariraamatukogu juhataja. 26. dets. 1940. a. kinnitati ta ajaloo-keeleteaduskonna Lääne-Euroopa rahvaste filoloogiate kateedri juhataja kohusetäitjaks.

Pedagoogilise töö kõrval tegeles A. Oras intensiivselt kirjandusliku uurimistööga. Ta avaldas arvukalt pikemaid asjatundlikke esseid anglosaksi autorite hindavaks tutvustamiseks eesti lugejale, samuti kirjutisi eesti ja muude rahvaste kirjanduse kohta. Ta oli tuntud kirjanduse, eriti luule arvustajana. Tema tööd ilmusid peamiselt ajakirjades “Looming” ja “Eesti Kirjandus”. A. Oras avaldas ka ingliskeelseid kirjutisi eesti kirjanduse kohta PEN-klubi bülläänides “L’Esthonie Littéraire”, tegi ka tööid ajakirjale “Journal des Poètes” ja kirjutas sissejuhatava artikli prantsuskeelsele eesti novellide antoloogiale.

Inglise-Eesti kultuurisuhete edendamiseks tegeles A. Oras ulatuslikult inglise kirjandusteoste tõlkimisega eesti keelde, nt. Shaw “Inimene ja üliinimene” (1923), Huxley “Nood koltunud lehed” (1932), Pope’i “Lokirööv” (1936), Shakespeare’i “Macbeth” (1928), “Torm” (1935), “Romeo ja Julia” (1935), “Suveöö unenägu” (1937), “Othello” (1937) ja valimik sonette (1937), kirjutades kõigile ka sissejuhatava artikli. Byroni, Shelley, Keatsi, Browningu, T.S. Elioti jt. autorite värsstõlked annavad tunnistust A. Orase aktiivsest harrastusest inglise luuletajate eestindamisel.

Korduvalt käis A. Oras suviti välismaal (Poolas, Austrias, Ungaris, Soomes, Inglismaal) end teaduslikul otstarbel täiendamas.

Ta oli aktiivne PEN-klubi tegelane. Koos Gustav Suitsu, Johannes Semperi jt. käis ta Eesti PEN-klubi esindajana rahvusvahelistel PEN-klubi konverentsidel Viinis (1929), Edinburghis (1934) ja Stockholmis (1939).

Prof. A. Oras emigreerus Eestist 1943. a. 1949 – 1972 töötas ta professorina USA-s Florida Ülikoolis.

Professori kõrval, kelle ülesandeks oli inglise filoloogia eriala teoreetilisi loenguid pidada ja eriaine seminare läbi viia, oli Tartu Ülikoolis veel inglise keele lektor, kes luges nn. lektorikursust filosoofiateaduskonna ja õigusteaduskonna majandusosakonna üliõpilastele. See oli praktilise keele kursus, mille eesmärgiks oli üliõpilaste lugemis- ja kõneoskuse arendamine. Filosoofiateaduskonnas oli töö jagatud I, II ja III kursuseks à 2 tundi nädalas, s.o. alam-, keskmine ja edasijõudnute kursus. Tuli läbi võtta foneetika, grammatika, lugeda mitmesuguse raskusega tekste nii välismaal koostatud õpikuist kui originaalteostest, analüüsida neid keeleliselt ja stiililiselt, vestelda nende põhjal, kirjutada kirjandeid ja referaate ning teha tõlkeid eesti keelest inglise keelde.

Õigusteaduskonna majandusosakonna üliõpilastele oli ette nähtud kaks tundi nädalas majandusalast lugemiskursust, kus loeti mitmesuguseid äritekste, ostu- ja müügilepinguid jne., ja kaks tundi nädalas kaubanduskirjavahetust, kus püüti koostada ingliskeelseid kirju nende mudelite järgi, mida lugemistundides oli läbi võetud.

Et ülikooli võeti ainult gümnaasiumi lõputunnistuse alusel ilma mingite sisseastumiseksamiteta, oli üliõpilaste keeleoskus väga erinev. Oma aruannetes kurtsid õppejõud, et hea keeleoskusega üliõpilaste kõrval oli ka palju neid, kelle teadmised olid väga kesised. Keeletundidest võtsid osa kõik soovijad. Huvilisi oli väga palju, suur osa oli päris algajaid. Mõnes rühmas oli 130 – 140 osavõtjat. Niisugustes tingimustes polnud muidugi võimalik tööd teha. Seetõttu lubati lektoril grupid pooleks jagada, vahel moodustati päris algajatest veel täiesti omaette rühm (RAKA. – F. 2100. – Nim. 5. – S. 263. – Lk. 10). Tööd gruppides korraldati üliõpilaskontingendi taset arvestades. Lektori koormus oli kuus tundi nädalas. Kõik, mis üle selle, maksti õppeülesande alusel eraldi välja. Nii tuli lektorile enamasti rohkem kui kolmekordne koormus (2×6 (s.o. $2+2+2$) = 12 tundi nädalas filosoofiateaduskonnas ja 2×4 (s.o. $2+2$) = 8 tundi õigusteaduskonna majandusosakonnas) ja vastavalt sellele ka palk. Välismaalt kutsutud õppejõududele maksti veel juurde teatud protsent palgast, nn. välismaalase lisatasu (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 677. – Lk. 105). Peale selle luges lektor vahel veel ka tutvustavat kursust inglise elu, kommete, traditsioonide jne. kohta.

Esimene inglise keele õpetaja Tartu Ülikoolis oli prl. Jenny Rosalie Auguste Leidig (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 522. – Lk. 2 – 48), kes töötas inglise keele lektori ajutise kohusetäitjana 13. X

1921. a. kuni 1. VIII 1922. a. Oma eluloos märgib J. Leidig oma rahvuseks eestlane. Ta isa oli sakslane, kelle vaarisa oli 200 aasta eest Baierist Haapsallu asunud, ema eestlane, Vändra kõstri Kochi või Kokki tütar (Lydia Koidula sugulane). J. Leidig sündis 1863. a. Viljandi kreisis. Hariduse sai algul kodus maal, siis Tallinnas ja lõpuks Peterburi konservatooriumis. Pärast lõpetamist töötas J. Leidig neli aastat Moskvas kooliõpetajana, õpetades muusikat ja keeli. Seal tutvus ta inglanna Mrs. Crawshaw'ga, kes viis ta Inglismaale oma lastele koduõpetajaks. Inglismaal kasutas J. Leidig võimalust ja läks õppima Birminghami *High School*i, mille vanemad klassid ta lõpetas 1898. a. Mrs. Crawshaw teenistusse jäi J. Leidig viieks aastaks, kuni proua lapsed täiskasvanuks said. 1901. a. tuli ta tagasi Eestisse. Olles 1905. a. õiendanud Peterburis koduõpetaja eksami peaaainega inglise keeles, töötas J. Leidig Tartus Puškini ja Treffneri Gümnaasiumis ja Tartu Kaubanduskoolis inglise keele õpetajana. Ta õpetas ka paljudel kursustel ja andis eratunde. Suvevaheajagadel käis ta kolmel korral (1906, 1909, 1922) Inglismaal suvekursustel end täiendamas. 1919., 1920. ja 1921. a. töötas J. Leidig ka lektorina Tartu Ülikooli juures korraldatud kesk- ja algkooliõpetajate ettevalmistuskursustel, olles ühtlasi 1919. a. kursuse juhataja, 1920. a. juhataja abi ning 1921. a. inglise ja saksa keele algkooliõpetajate kursuse juhataja ja keskkooliõpetajate kursuse juhataja abi.

J. Leidig oli ilmselt kõigiti kompetentne lektor. 1922. a. 1. augustist vabastati ta omal soovil 59 aasta vanuses lektori ametist tänuavaldusega tehtud töö eest.

Et Eestis J. Leidigi asemele lektori kohale ühtegi sobivat kandidaati ei leidunud, saadeti prof. H. Mutschmanni algatusel ülikoolile uue lektori otsimiseks 1922. a. aprilli algul Londonisse ametlik kuulutus, mis avaldati saatkonna kaudu ajalehes "The Nation and the Athenaeum". Kuulutuse peale palgati lektoriks 23-aastane Cumberlandis sündinud ja 1922. a. *B.A.* kraadiga Manchesteri Victoria Ülikooli lõpetanud hr. J. Earnshaw, kes aga töötas siin ainult ühe aasta ja 1923. a. kevadel omal soovil lahkus (RAKA. - F. 2100. - Nim. 5. - S. 263. - Lk. 33 - 45).

Nii tuli saata Londoni ajalehte jälle uus kuulutus. 1923. a. sügissemestril Tartu Ülikoolis inglise keele lektorit ei olnudki, sest hr. J. Cheshire, kes sellele kohale oli kandideerinud, loobus, kuna oli Ülikooli vastuse liiga hilja kätte saanud.

1. jaanuarist 1924. a. kinnitas Tartu Ülikooli Valitsus uueks inglise keele lektoriks dr. Willy Ernst Petersi, keda soovitas eksperimentaalfoneetikat lugema prof. L. Kettunen (RAKA. - F. 2100. - Nim. 5. - S. 263).

Willy Ernst Peters sündis 1886. a. Austraalias Brisbane'is sakslasest kaupmehe pojana. 1989. a. kolis perekond tagasi Euroopasse. Pere reisis palju. Willy sai hariduse Danzigis ja Stuttgardis saksa

koolides, seejärel Šotimaal Aberdeenis *Gordon College*'is ja Aberdeeni Ülikoolis. 1908. a. õppis ta ühe semestri Leipzигis Wundti ja Sieversi juures keelepsühholoogiat ja alustas siis Aberdeenis eksperimentaalfoneetika uuringuid. 1910–11 töötas W. Peters Londonis ja Glasgow's. 1913. a. sai ta Carnegie teadusliku stipendiumi ja läks kaheks aastaks Hamburgi Foneetika Instituuti assistendiks. 1915. a. interneeriti ta kui Inglise kodanik, aga isa päritolu tõttu lasti varsti vabaks ja ta läks jälle Leipzигisse Eksperimentaalpsühholoogia Instituuti Wundti ja Sieversi kaastööliseks. Seal õpetas ta inglise keelt, kirjandust ja kultuuri ning avaldas töid foneetika vallast. 1918–20 tegi W. Peters pikema reisi Inglismaale. Kui ta 1920. a. Leipzигisse tagasi tuli, oli Wundti asemel Eksperimentaalpsühholoogia Instituudi juhatajaks prof. Krueger. Viimasega tekkis W. Petersil konflikt. 1923. a. sügissemestril tuli ta Eestisse Rakvere Õpetajate Seminari ja Seminari Harjutuskooli inglise keele õpetajaks, kust 1924. a. alguses asus vakantssele kohale Tartu Ülikooli.

Ülikoolis sai W.E. Peters suure õppetöökoormuse: 2 tundi nädalas eksperimentaalfoneetika loenguid (neid lubati pidada saksa keeles), 2 tundi nädalas eksperimentaalfoneetika harjutusi, 6 tundi nädalas inglise keelt õigusteaduskonna kaubandusteaduse osakonna üliõpilastele (I, II, III k. à 2 tundi), 8 tundi nädalas filosoofiateaduskonna üliõpilastele (kursus kõigile algajatele ja alam-, keskmine ning vanem kursus à 2 tundi), lisaks veel loengud "Inglise elu" 1 tund nädalas. 1924. a. sügissemestrist määrati dr. Peters prof. Kettuneni ettepanekul viimase asemel ka eksperimentaalfoneetika laboratooriumi ajutiseks juhatajaks.

Õppevaheaegadel käis W. Peters välismaal teaduskomanderingus (Saksamaal, Lätis, Soomes, Ungaris, Belgias, Inglismaal, Prantsusmaal, Austrias, Poolas, Šveitsis). 1930. a. suvel esines ta Bonnisi Eksperimentaalfoneetika Rahvusvahelise Ühingu konverentsil ettekandega eesti keele eksperimentaalfoneetilisest uurimisest.

1927. a. ilmus "Looduse" kirjastuse väljaandel dr. W. E. Petersi koostatud õpik "English Reader for Economics and Pupils of Commercial Schools". Oma retsensioonis tegi prof. H. Mutschmann õpiku täiesti maha: see on kompileeritud aegunud tekstidest (valgustavad inglise kõrgkodanluse elu), keel on halb (palju sõnu on kasutatud valesti või vales vormis); raskeimad eksimused on foneetikas (paljudel rasketel sõnadel on hääldus vale: valed rõhud, vokaalid, konsonandid). Ainus, mis õpikus on päriselt autori oma töö, on sissejuhatus, ja seegi on sisult nõme. Prof. H. Mutschmann ütleb, et ta on sunnitud kaitsma ülikooli au ja üliõpilasi sellise õpiku ja meetodi eest. Kui dr. Peters veel kauemaks ametisse jääb, loobub tema vastutusest inglise keele õpetuse eest (RAKA. – F. 2100. – Nim. 5. – S. 263. – Lk. 102). Prof. H. Mutschmannil oli tõenäoliselt juba algusest peale olnud negatiivne hoiak dr. W. Petersi suhtes. Sellele

viitab asjaolu, et alguses, septembris 1923, oli W. Peters Ülikooli saadetud kirjas keeldunud Tartusse tulemast, väites, et ta on prof. Wigetilt kuulnud, et prof. Mutschmann olevat tema määramise vastu (RAKA. - F. 2100. - Nim. 5. - S. 263. - Lk. 55).

1931. a. 28. jaanuaril esitasid filoloogia- ja majandusteaduse üliõpilased filosoofiateaduskonna dekaanile prof. P. Halistele 46 allkirjaga kaebuse dr. W. E. Petersi vastu, kus öeldi, et õppejõu suhtumine ja väljendused eesti rahvuse, Eesti Vabariigi valitsuse, eesti ülikooli, ülikooli valitsuse, õppejõudude ja üliõpilaste kohta on lubamatud, rahvustunnet ja isikuid solvavad. Ülikooli valitsuse korraldusel viisid filosoofia- ja õigusteaduskonna dekaanid 31. jaanuarist kuni 5. veebruarini läbi juurdluse. Kuulati üle 23 üliõpilast (rohkem polnud mõtet, sest tunnistused kordusid), nende seas oli viis inimest dr. Petersi ja viis juurdlejate valitud. Dr. Peters viibis ülekuulamise juures ja tohtis ülekuulatavatele küsimusi esitada. Kõik üliõpilased jäid oma kaebuse juurde, ka need, keda dr. Peters oli ise välja valinud, lootes, et need tema vastu ei tunnista. Üliõpilased kinnitasid, et dr. Peters on väitnud, et eestlased on laisad, mustad, ropud, eestlastel puudub intelligents, nende vaimne areng vastab 8-aastase lapse tasemele, nendega tuleb inglise keelt rääkida nagu Londoni idiootidega, eesti kultuur on isegi madalam teiste balti rahvaste omast, eesti keel on primitiivne, ilus küll, aga mõttetu mulin nagu lapsel või loodusrahvastel, üliõpilased on rumalad eeslid, ülikooli valitsuses istuvad eeslid, kes ei oska inglise keele õpetust ülikoolis paremini korraldada, Eesti Vabariik ei saa kaua kesta, sest eestlaste juhid on saamatud ja valitsus pöörane; eestlased pole võimelised inglise keelt ära õppima, peale tema, Petersi, on Eestis ainult kaks-kolm inimest, kes inglise keelt oskavad. Peters naeruvääristab inglise keele õpetajate hääldamist, isegi prof. Mutschmanni ja Orast, pilkab üliõpilasi, kui need valesti hääldavad, pilkab neid miimika ja žestidega, tema suhtumine naisüliõpilastesse läheb vahel üle viisakuse piiride. Peters propageerib enda juures eratundide võtmist, ainult üksikud, kes temalt tunde pole võtnud, on eksamil läbi saanud. Viimane oli W. Petersi vastu eriti ränk süüdistus, sest lektoritel oli keelatud anda eraviisiliselt oma aines tasuta õpetust neile üliõpilastele, keda nad olid kohustatud eksamineerima. Paljud üliõpilased väitsid, et nad olid loobunud dr. Petersi tundides käimast, sest seal kogu aeg sõimati ja solvati neid.

W. Peters väitis vastu, et üliõpilaste inglise keele oskus on nüüvilets, et need lihtsalt ei saa tema loomulikust ja vaheldusrikkast kõnест aru. Ütles, et tema vastu on käima pandud süstemaatiline kihutustöö. Ta ähvardas üliõpilased kohtusse kaevata (RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 832. - Lk. 221 - 224).

17. veebruaril 1931. a. kontrollis dekaan prof. Haliste koos professorite Mägiste ja Ramuliga olukorda eksperimentaalfõ-

neetika laboratooriumis. Selle tulemusena vabastas ülikooli valitsus 20. veebruaril 1931. a. dr. Petersi laboratooriumi ajutise juhataja kohalt. Tema asemele kinnitati prof. K. Ramul. Laboratooriumi ülevõtmise aktis konstateeris prof. K. Ramul (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 832. – Lk. 184 – 185), et foneetikalaboratoorium on mitmeti kõrvale kaldunud nendest ülesannetest, mida see oleks ülikooli juures esijoones pidanud täitma. Laboratooriumi tarbeks oli dr. Peters rüügilt saanud umbes 4500 krooni, mille eest oleks olnud võimalik laboratooriumile muretseda enam-vähem täielik komplekt uurimistööks tarvilikke sisseseadeid ja kirjandust. Seda polnud aga tehtud. Dr. Peters oli osaliselt kasutanud oma isiklikku aparatuuri ja muid vahendeid. Nüüd, kus ta oma isiklikud aparaadid on ära viinud, pole laboratooriumis üldse võimalik töötada. Puudub kaasaegne aparaatuur. Umbes 60 raamatust on ainult 4 – 5 vajalikud eksperimentaalfoneetika õpetamiseks. Suur osa laboratooriumis leiduvast materjalist pole üldse seotud eksperimentaalfoneetika uurimisega (grammofoniplaadid alates linnulaulust ja lõpetades Londoni tänavamüraga, mitmesugused, peamiselt ingliskeelsed tekstid, diaposiitivid), vaid parimal juhul kasutatavad inglise keele õpetamiseks.

Vastusena eksperimentaalfoneetika laboratooriumi ajutise juhataja kohalt vabastamisele ütleb dr. Peters samal 20. veebruaril üles oma töölepingu Tartu Ülikooliga arvates 30. juunist 1931. a. Küsimust arutanud Ülikooli nõukogu koosolekul hääletasid kõik selle 33 liikmest kohal olnud 28 liiget dr. W. Petersi vallandamise poolt. Tema seletuskirjas leiduvatest haavavatest avaldustest otsustati mitte enam erilisi järeldusi teha. Seega vabastati W. E. Peters Eesti Vabariigi valitsuse otsusega 25. III 31. a. riigiteenistuse seaduse § 42 põhjal ametist, arvates 1. aprillist 1931. a. (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 832. – Lk. 172 – 175).

W. Peters lahkus ülikoolist, ära ootamata isegi vallandamiskäskkirja kättesaamist. Teda otsiti politseiga taga, sest Ülikooli raamatukogu juhataja teatas, et ta oli jätnud tagastamata seitse ülikoolile kuuluvat raamatut. W. E. Petersiga seotud skandaal tekitas kõmu mitte ainult Tartus, vaid ka mujal Eestis. Kuigi asja uurimine oli kinnine, kirjutati üliõpilaste kaebusest "Postimehes" ja mõnes muuski lehes. W. E. Petersi toimikusse on uurimismaterjalide juurde lisatud Müncheni Ülikooli inglise filoloogia korralise professori dr. Max Försteri kiri Tartu Ülikooli klassikalise filoloogia sakslasest professorile Wilhelm Süssile, mille viimane oli saanud vastuseks oma kirjale ja sellele lisatud ajalehe "Revalsche Zeitung" kaasandest tehtud väljalõikele W. E. Petersi afääri kohta (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 832. – Lk. 176 – 177). Prof. Förster, kes oli enne Leipzigiis töötanud ja sellest ajast W. E. Petersit teadis, ütles, et Saksamaal ei üllatanud kedagi see, mis Tartus oli juhtunud. Saksamaal sõja ajal interneeritute laagrisse sattununa tõi Peters esile oma saksa päritolu

ja valis kodumaaks Saksamaa. Jäänud sõja tõttu ilma Carnegie stipendiumist, palus ta Wundti ja Sieversi juures töötamise võimalust. Et endine lektor polnud 1914. a. talveks tagasi tulnud, võetigi Peters Leipzigi inglise keele lektoriks. Kui W. E. Peters Saksa sõjaväkke kutsuti, muutus ta saksavastaseks, näitas end nii halva sõdurina, et teda ei saanud kasarmust väljagi lasta. Lõpuks nõudis tema ahastavate palvete peale Leipzigi Ülikool ta välja. Avalikkuses esines Peters nüüd jälle saksasõbralikuna, avaldades natsionalistlikes ajalehtedes artikleid, kus igati mustas ja alavääristas Inglismaad, inglise rahvast ja inglise keelt. Eraringis, kolleegide ja üliõpilaste hulgas aga sõimas ja mustas Saksamaad ja saksa rahvast. Kuni kolleegideks olid ainult daamid, läks see kuidagi veel läbi. Kui aga sõjast hakkasid tagasi tulema ohvitseridena teeninud meeskolleegid ja meesüliõpilased, esitati Petersi kohta üha rohkem kaebusi. Pärast sõda läks Peters korraks Inglismaale tagasi (Inglise pass oli tal alles), aga seal ei saanud ta tööd ja tuli jälle Saksamaale. Leipzigi taheti temast lahti saada, aga ta astus natside parteisse ja tegi sotsiaaldemokraadist kultuuriministrile selgeks, et teda vihatakse tema parteilisuse pärast. Nii sundis ministeerium ülikooli Petersit tööle edasi jätma. Üliõpilaste ja õppejõudude seas tekkis sellest niisugune torm, et Peters pidas paremaks ise lahkuda, kui tal avanes võimalus Eestisse minna. Leipzigi tervitati tema lahkumist üldise rõõmuga, sest vabaneti inimesest, kes jämedalt solvas nii saksa rahvast tervikuna kui iga sakslast üksikisikuna.

Pärast W. E. Petersi Tartu Ülikoolist lahkumist keset semestrit võeti 18. märtsist 1931. a. tema asemele õppeülesande täitjana lektoriks Johannes Silvet, kes jäi sellele kohale 1932. a. esimese poolaasta lõpuni, kuni uue välismaalasest õppejõu saabumiseni. J. Silveti aruannetest selgub, et tal tuli kõvasti vaeva näha, et paljusid üliõpilasi järele aidata, võtta nendega uuesti läbi seda, mis neil õppeprogrammi järgi oleks kõik pidanud ammu selge olema. Paljude majandusosakonna üliõpilaste keel lausa kubises õigekirjavigadest, nii et midagi ei saanud dikteerida, kõik tuli tahvlile kirjutada. Alles eksamil selgus, et osa üliõpilasi ei saanud aru isegi võrdlemisi lihtsatest lugemispaladest. Paljud keeldusid aktiivsest tööst osa võtmast, eelistades jääda passiivseks kuulajaks (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 1095. – Lk. 30 – 40). Siinjuures pole põhjust kahelda W. E. Petersi kompetentsuses oma erialal. Sellise olukorra oli põhjustanud õppejõu suhtumine üliõpilastesse, millest tulenes nende hirm näägutamise ja pilkamise ees, mis omakorda viis nende passiivsusele tundides, tundidest puudumisele ja üldisele vastastikusele halvale vahekorrale. Eriti võis tingida W. E. Petersi hoolimatust üliõpilaste taseme suhtes kaalutlus sundida neid temalt eratunde võtma selleks, et eksamit sooritada. J. Silveti tundidest oli üliõpilaste osavõtt väga elav. Rühmas oli 34 – 54 inimest, keskmiselt 30 – 40. Mitmed üliõpilased

osalesid samaaegselt mitme rühma töös. Järgneva õppeaasta jooksul tegid paljud suuri edusamme, eriti need, kes õppetööst regulaarselt osa võtsid. Filosoofiateaduskonna üliõpilastega töötades tõi J. Silvet kaasa ajakirju ja raamatuid ning kasutas foneetikalaboratooriumis leiduvaid heliplaate, illustreerimaks Inglise olusid seoses loetavate tekstidega. Ta õhutas üliõpilasi võimalikult rohkem lugema ja loetu üle vestlema. Filoloogიაüliõpilastega tegi J. Silvet ka tõlkeharjutusi, mille vigu analüüsis asjaosalise nime nimetamata. Populaarsed olid ka luule lugemise ja interpreteerimise harjutused (RAKA. - F. - 2100. Nim. 2. - S. 1095. - Lk. 45 - 46).

Johannes Schwalbe (1929. aastast eestistatuna Silvet) (RAKA. - F. 2100. - Nim. - S. 1095. - Lk. 3 - 103) sündis 1895. a. Tartus juhutöödest elatava lihttöölise pojana. Hariduse sai ta venekeelses Tartu Õpetajate Seminari Algkoolis (1905 - 1910) ja Tartu Õpetajate Seminaris (1914-14). 1914-16 töötas õpetajana venekeelses Kaarepere ministeeriumikoolis. 1916. a. astus Õpetajate Instituuti, mis evakueeriti Lõuna-Venemaale. Selle lõpetas seal 1919. a. Kui 1919. a. valgekaartlased vallutasid Hersoni, Silvet mobiliseeriti ja saadeti Krimmi õppustele. Pärast Tartu rahu sõlmimist 1920. a. vabanes ta kindralite Denikini ja Wrangeli sõjaväest ja tuli Eestisse tagasi, kus kuni 1921. a. töötas õpetajana Tartu linna III Algkoolis. 1921-25 õppis Tartu Ülikoolis inglise filoloogiat, üldist kirjanduslugu, filosoofiat ja ladina keelt. 1921. a. omandas Tartu Ülikooli juures korraldatud suvekursustel ajutise inglise keele õpetaja kutse ja 1921-23 oli Tartu Linna IX Algkoolis inglise keele tunniandjaks. 1922. a. maist kuni ülikooli lõpetamiseni 1. jaan. 1925. a. sai J. Silvet Haridusministeeriumi pedagoogilist stipendiumi. 1923. a. sai ta I auhinna uurimuse eest Miltoni *blank verse*'i kohta, mis ülikooli lõpetamisel magistritööna arvesse võeti. 1925. a. sai ta Tartus Treffneri Gümnaasiumis inglise keele tunniandjaks. 1925. a. detsembrist kuni 1928. a. detsembrini oli J. Silvet Tartu Ülikooli juures teadustööl teadusliku stipendiaadi õigustes, aga ilma stipendiumita. Otsese kutsetöö kõrval tegutses J. Silvet lektorina paljudel inglise keele kursustel, olles 1931-39 inglise keele lektoriks ka Eesti Ringhäälingus. Keelelise enesetäiendamise otstarbel veetis 1926., 1928., 1931. ja 1938. a. suvekuud Inglismaal, võttes seal osa suvekursustest ja töötades Oxfordi ja Londoni raamatukogudes.

Tegutsedes aktiivselt Akadeemilises Kirjandusühingus ja olles pikemat aega PEN-klubi Eesti keskuse sekretär, oli J. Silvetil suuri teeneid inglise ja ameerika kirjanduse tutvustamisel eesti lugejale. Ta kirjutas artikleid, avaldas inglise kirjanike tõlkeid eesti keelde (Galsworthy, Goldsmith, jt.), tõlkis inglise keelde mitmesugustes koguteostes või ajakirjades avaldamiseks määratud artikleid ja uurimuste kokkuvõtteid ning redigeeris teiste tõlkeid.

J. Silveti kõige tuntum teos on tema suur, 1200-leheküljeline

"Inglise-eesti sõnaraamat" (Tartu, 1939, 2. trükk 1948) ja "Eesti-
inglise sõnaraamat" (Tallinn 1965, 2. trükk 1980). Peale selle on ta
hulga hoolikalt koostatud kooliväljaannete ja mitmesuguste muude
raamatute autor, kaasautor või toimetaja.

1941–60 töötas J. Silvet mõningate vaheaegadega jälle Tartu
Ülikoolis inglise keele õppejõuna. 1946. a. omistati talle filoloogia-
kandidaadi kraad, 1956. a. sai ta dotsendiks. 1945–50 oli J. Silvet
Lääne-Euroopa keelte kateedri juhataja. Oma väga erudeeritud ja
emotsionaalselt esitatud loengutega leksikoloogias, inglise keele aja-
loost, sissejuhatast germaani filoloogiasse ja mitmesugustest inglise
filoloogia erikursustest võitis ta kõigi kolleegide ja üliõpilaste lugu-
pidamise. 1960. a. jäi J. Silvet pensionile, tegeldes aktiivselt oma
sõnaraamatute korduustrükkideks ettevalmistamisega kuni surmani
1979. a.

Viimaseks Eesti Vabariigi aegseks inglise keele lektoriks Tartu
Ülikoolis oli Henry Charles Cecil Harris, kes tegutses siin 1932. a.
teisest poolaastast kuni 1940. a. suveni. H. Harris oli rahvuselt ing-
lane, sündinud 1886. a. Indias apteekri pojana. Madrase Ülikoolis
õppis inglise keelt, psühholoogiat ja eetikat. 1906. a. omandas B.
A. kraadi. 1907 – 1909 õpetas Madrases Doventoni Protestantlikus
Kolledžis. 1910–16 töötas Birmas ja Hiinas, 1916–22 Omskis ja Vla-
divostokis ametnikuna mitmesugustes Briti firmades. Alates 1922. a.
töötas inglise keele õpetajana Vladivostokis, 1930–32 aga Tallinna
Kõrgemas Sõjakoolis Tondil (RAKA. – F. 2100. Nim. 2. – S. 185. –
Lk. 5 – 6).

H. Harris osutus võimekaks lektoriks. Ta saavutas üliõpilas-
tega väga hea kontakti ning seetõttu külastati tema tunde agarasti ja
töötati neis elavalt kaasa. 1933. a. jaanuaris viidi sisse uus eksam –
teine lektori eksam. Selleks ettevalmistamiseks nähti ette kaks tundi
nädalas, mis pühendati loengutele *Sir Walter Scotti* teostest ja tunnisi
tema romaani "Ivanhoe" lugemisele. Eksamiks pidid üliõpilased läbi
lugema veel kuus muud selle autori teost ja kirjutama kolm kirjan-
dit, kord nädalas tegema kodus kirjaliku tõlke eesti keelest inglise
keelde, valides selleks kas mõne ajaleheartikli või kirjutise ajakirjast
"Looming". Järgnevatel aastatel loeti selliste autorite teoseid nagu
Jane Austen, Thackeray jt., ja ajalehti "Daily Mail", "Observer",
"The Daily Telegraph" jt. See tund oli raskem kui teised. See-
tõttu oli külastatavus mõnevõrra väiksem, semestri algul 40, lõpul
18 üliõpilast, keskmiselt 29, juba järgmisel aastal olid aga vastavad
arvud 70 – 30 ja 45. Paljud filosoofiateaduskonna üliõpilased, kellest
peaaegu kõik olid oma mõlemad lektorieksamid sooritanud, käisid
ka kaubanduskirjavahetuse kursusel. Oskused olid head neil, kes
korralikult kohal käisid (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 185. – Lk.
41, 54).

Alguses valiti H. Harris lektori kohale viieks aastaks. 1937. a.

juunis märkis tema ümbervalimise käsimuse otsustamiseks määratud komisjon koosseisus dekaan prof. P. Tarvel, prof. H. Mutschmann ja prof. A. Oras, et lektor H. Harris on oma tegevuses osutunud kõigiti kompetentseks, hea pedagoogilise oskusega õppejõuks, kes on edukalt aidanud inglise keele mõistmist ja praktilist oskust üliõpilaste seas tõsta vastavalt tekkinud uutele nõuetele seoses inglise keele tõusmisega meil koolide esimeseks võõrkeeleks. Rõhutati ka seda, et oma energia ja organiseerimisvõimega on H. Harris olnud vägagi tõhus inglise keele ja kultuuri propageerija, eriti oma tegevuses Akadeemilise Anglo-Eesti Ühingu esimehena. Ühtlasi juhiti tähelepanu sellele, et lektor Harris oskab küllaldaselt eesti keelt. H. Harris valiti lektori kohale veel viieks aastaks (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 185. – Lk. 92). 1938. a. suvel käis H. Harris Inglismaal oma inglise keelt värskendamas ja uute meetoditega tutvumas. 1938. ja 1939. a. sügissemestril tuli lektor Harrisele tunde juurde anda, sest filosoofiateaduskonna inglise keele tundides oli majandusosakonna üliõpilaste hulk nii suureks kasvanud, et kummaski rühmas oli üle 100 üliõpilase.

Kahjuks tuli lektor Harrise edukale tööle Tartu Ülikoolis ootamatu lõpp. 1940. a. 31. mai Eesti ajalehed tõid ära "Pravdas" 27. mail ilmunud artikli, kus kirjutati, et H. Harris on Inglise spioon, kes saab Inglismaalt oma tegevuse eest lisatasu. 19. juunil 1940. a. kutsus rektor prof. H. Kaho lektor Harrise enese juurde ülekuulamisele. H. Harris seletas, et kuna töötamine Anglo-Eesti Ühingu, mis seisneb praktilistes keeleharjutustes inglise keele õpetaja kandidaatidega, on temalt võtnud võimaluse anda eratunde, siis on ta Inglismaalt vastutasuks saanud kahel korral ühekordse summana 112 naela 10 šillingit. Sellest on ta pidanud katma ka ühingu külaliste vastuvõtukulud. Nõukogude-vastast kihutustööd pole ta teinud ega Nõukogude Liidu kohta andmeid kogunud (RAKA. – F. 2100. – Nim. 2. – S. 185. – Lk. 159 – 160). Pärast seda H. Harris lahkus Tartu Ülikoolist ja Eestist.

Eesti Vabariigi päevil lõpetasid Tartu Ülikooli inglise filoloogial alal vähemalt 160 üliõpilast. Üheteistkümnele nendest omistati kohe lõpetamisel magistrikraad. Need olid Ants Oras 1923. a., Johannes Schwalbe (Silvet) 1925. a., Minna Perlus 1925. a., Ida Saks 1925. a., Alma Kuusik 1927. a., Margarethe Rosendorf 1928. a., Beate Else Tiling 1928. a., Elisabeth Kibbermann 1932. a., Leopold Kivimägi 1934. a., Salme Palgi 1937. a. ja Irma Tschakkar 1937. a.

Kirjandus

- HONE L. Inglise keele õpetajate ettevalmistamisest Tartu Ülikoolis
// Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. - 1979. - Nr. VII - Lk.
59-73.
- RAKA (Riiklik Ajaloo Keskarhiiv) . - F. 2100. - Nim. 2. - S. 677:
Mutschmann, Heinrich, prof.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 4. - S. 151.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 767: Ants Oras .
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 522: Lektor Jenny Leidig.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 5. - S. 263.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 832: Willy Ernst Peters.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 1095: Silvet, Johannes.
- RAKA. - F. 2100. - Nim. 2. - S. 185: Henry Charles Cecil Harris.

ENGLISH PHILOLOGY AND ENGLISH LANGUAGE TEACHING AT TARTU UNIVERSITY IN THE DAYS OF THE ESTONIAN REPUBLIC

L.Hone

Summary

In tsarist times English philology was not taught at Tartu University, only a lector's course of English was offered as an optional subject to the few students who were interested in it. After the creation of the Estonian Republic Russian and French lost much of their former importance in the curricula of schools. Instead the teaching of English was increasingly introduced, partly owing to the British orientation of the young Republic and partly in order to reduce the influence of German culture, which had so far played the leading role in this region. As a result, there arose a need to teach English philology and the English language at Tartu University in order to prepare teachers of English for secondary schools. As no specialists were locally available, foreigners had to be invited to teach these subjects at Tartu University.

There was a professorship to lecture on the theoretical subjects and a lectorship to teach the practical language to students of the Faculty of Philosophy and to those of the Economics Department of the Faculty of Law. From 1920 to 1940 there were two prominent professors of English active at Tartu University —

a German Heinrich Mutschmann and an Estonian Ants Oras, both of whom had also received scientific degrees at British universities. The lector's post was filled in turn by Estonian-born Miss Jenny Leiding, an Australian born German Mr. Willy Ernst Peters, M.A., Mr. Johannes Silvet, M.A., a graduate of Tartu University and later head of the English Department, and an Indian-born Englishman Mr. Henry Cecil Harris, B.A.

In the course of the twenty years of its operation in the Estonian Republik Tartu University turned out at least 160 specialists in English, eleven of whom were awarded the degree of Master of Arts (Mag. Phil.) immediately on graduation.